

בין המערכות 2

ספטמבר 2020

יוצא לאור על ידי "מערכות", בית התוכן המקצועי של צה"ל לצבא ולביטחון לאומי

www.maarachot.idf.il

תוכן עניינים:

על מילואים ומקצועיות/ תא"ל (מיל") ארי סינגר/ 15.9.20

אסטרטגיית הביטחון הלאומי של בחרין ומשמעות ההסכם המתגבש למערכת הביטחון של ישראל/ רס"ן (מיל") שי קיוויתי/ 17.9.20

הים האדום – בסבך יריבויות צולבות/ ד"ר יואל גוז'נסקי ודניאל ראקוב/ 21.9.20

הטנק – נשק התקפה/ סא"ל (מיל") ד"ר דותן דרוק/ 22.9.20

על מילואים ומקצועיות

תא"ל (מיל') ארי סינגר, קצין מילואים ראשי 15.09.2020

מילואים

במקום לחפש להחליף מג"דים במילואים במג"די מנמ"ש, עדיף להשקיע מאמצים בפרקטיקות לשמור ולפתח את רכיב המומחיות הצבאית כחלק מהמקצוענות הצבאית, כדי לא לאבד את תרומת ההון האנושי של המג"דים ומפקדים בכירים אחרים ממערך המילואים

מפנקסו של מג"ד

מג"ד המילואים כמקצוע

העיסוק הצבאי הוא מקצוע המצריך מפקדים מיומנים ומקצועיים שיובילו את יחידותיהם לניצחון חד, ברור ובלתי מתפשר. עם מלוא ההערכה והכבוד לאנשי המילואים המשמשים כמג"דים, בשלה העת להחליפם באופן מדורג ושיטתי בקצינים סדירים, מנוסים ומקצועיים

מפקד מקצועי נדרש לשתי תכונות שנובעות זו מזו: מיומנות והשתכללות מתמדת

ביצוע בשדה הקרב לשם השגת הניצחון. במאמרו זה אטען כי מעצם העובדה שהפיקוד הצבאי הוא מקצוע לכל דבר ועניין, לא ניתן להניח את תפקיד הפיקוד על גודד מילואים בידי מפקדי גדודים במילואים שהעיסוק במקצוע הצבאי עבורם משני. וכי הפיקוד על גדוד מילואים

"כל העם במילואים רק בישראל", כתב אהוד מנור בשירו הידוע, המבטא את אחד מהמאפיינים המייחדים את החברה הישראלית - שירות המילואים. ואכן, פרט לערך החברתי והמוסרי ולמנגנון החברתי הטמון בו, המבטא את הגבולות החדירים שבין הזירה הצבאית ובין הזירה האזרחית ותורם

בגיליון 488 של "מערכות" (אוגוסט 2020) פורסם מאמר בשם **"מפנקסו של מג"ד - מג"ד המילואים כמקצוע"**. במסקנת המאמר (המופיעה גם מתחת לכותרת) נכתב: "עם מלוא ההערכה והכבוד לאנשי המילואים המשמשים כמג"דים, בשלה העת להחליפם באופן מדורג ושיטתי בקצינים סדירים, מנוסים ומקצועיים, שיובילו את יחידותיהם במקצועיות לניצחון". בעיניי יש פער תפיסתי בין מערך המילואים למערך הסדיר (פער הדדי - אין אדם רואה מומי עצמו) והוא יהיה קיים כל עוד לא נוכל לבנות עולם מושגים או עולם מדדים אחיד כדי לגשר עליהם. אתייחס לארבעה מהם:

"במאמר זה אטען כי מעצם העובדה שהפיקוד הצבאי הוא מקצוע לכל דבר ועניין, לא ניתן להניח את תפקיד הפיקוד על גוד מילואים בידי מפקדי גדודים במילואים שהעיסוק במקצוע הצבאי עבורם משני, וכי הפיקוד על גדוד מילואים צריך להיות בידי קצינים סדירים"

מקצועיות. הפיקוד הצבאי (בין שאר המקצועות הצבאיים) הוא מקצוע, על כך אין חולק. שמירה על המקצועיות של המפקד היא אתגר מתמשך, והאחריות עליה מוטלת בעיקר על המפקד עצמו. ואולם, הארגון אחראי לתת כלים למפקד למימוש אחריותו. כיום יש לנו עוד הרבה מה לעשות שיידע המפקד להעריך את המקצועיות שלו באופן מדיד ומדויק, ולתת לו את הכלים לצמצם את פערים שמתגלים. השאיפה מונחת בערך המקצועיות ברוח צה"ל: החייל ישאף לרכוש את הידע המקצועי ואת המיומנויות הנדרשים לביצוע תפקידו, ויישם תוך חתירה לשיפור מתמיד של ההישגים האישיים והיחידתיים.

הצבא מורכב מאלפי בעלי מקצוע, מהות הצבא הוא הרבה מעבר למקצוע. המקצועיות היא תנאי הכרחי לנצח בקרב, להתאמן ולנהל שיגרה, אבל זה לא מספיק. מעבר למקצועיות נדרשת מקצוענות. צבא ארצות הברית הגדיר חמישה מאפיינים למקצוענות: מייצר אמון, הוקרת ערך השירות (שליחות), מומחיות צבאית, חתירה למצוינות, למידה מתמדת והנחלת המקצוע לרעך ופקודיך ורוח לחימה.

מומחיות צבאית היא רק אחד התנאים (ולא הראשון שביניהם) המאפיין את המקצוענות הצבאית. כמובן שלכל מאפיין יש תנאי סף, אבל המקצוענות היא שקלול של כולם. מפקדי יחידות מילואים יכולים להיות מקצוענים צבאיים, והתמהיל בין המאפיינים אצל מג"ד טיפוסים בסדיר יהיה שונה ממג"ד טיפוסים במילואים. מקצוענות מודדים לא רק דרך פריזמה של זמן. אצל רבים ממפקדי המילואים העיסוק במקצוע הצבאי הוא לא משני, הוא נעשה בקצב אחר ולמשך זמן (יותר זמן ממקביליהם במערך המסדיר). לקצין בקבע במנמ"ש יהיה גם מקצוע צבאי אחר שהוא לא מג"ד כמקצוע עיקרי. על מקצוענות צבאית מילואימניקית ארחיב במאמר שאכתוב ב"מערכות".

"למעשה, המפקד במילואים, ובכלל זה גם המג"ד, אינו מעודכן בהתרחשויות המבצעיות היום" יומיות בגזרות השונות והוא מקבל את תמצית הידע סמוך למועד זימונו לתעסוקה המבצעית או כאוגדן תחקירים ולקחים המונחים בתוך קלסר או מקוטלגים בתיקייה ברשת הצבאית. אותם הוא אמור לקרוא באופן עצמאי, ולהשליך מתוכם על הנדרש ממנו במשימותיו. למותר לציין שאין לכך אחר ורע בשום מקצוע אזרחי, ואין למג"ד יכולת אמיתית להפוך את אוסף התחקירים לידע משמעותי ומלמד"

עדכניות. עיקר תכליתו של מערך המילואים הוא לא בשגרה. איש המילואים הוא היחיד שמכיל "חירומית", ואינו שבו בקונספט של "בט"ש מוגבר". הוא לא צריך לעשות שינוי מנטלי משגרה לחירום. לעומת זאת בתע"מ אני מצפה ממפקד שידע לבצע נוהל קרב במהירות, ביעילות וממוקד למשימתו. חוסר המקצועיות, בציטוט מן המאמר, הוא דווקא של הרמה ממונה שמשאירה קלסרים למג"ד ואומרת לו: "תסתדר". מיומנויות אלה נדרשות בנוהל קרב חפז ולא סדור בתנאי אי ודאות, ואין כמו כניסה לתע"מ להתאמן עליהן. גודל המילואים מביא חשיבה חדשה לגזרת התע"מ מתוך הבחינה המחודשת של השטח, מחשיבה עצמאית ומהאומץ להביע עמדה. צודק המחבר שכתב: "למותר לציין שאין לכך אחר ורע בשום מקצוע אזרחי", אבל המקצוע הצבאי אינו דומה לשום מקצוע אזרחי.

"בעיתות שגרה ניצבת המשפחה בראש סדר העדיפויות של מג"ד המילואים, ורק בחירום עולה שירות המילואים לראש סדר העדיפויות על כן קיים קושי לשבץ קצינים טובים המסוגלים לבצע את תפקיד המג"ד במחויבות גבוהה ובסטנדרטים הנדרשים"

מחויבות. לכל אדם כמה מחויבויות. בעזרת בגרות וניסיון לומדים לאזן בין המחויבויות השונות. אין "ראש" לסדר העדיפויות, הרי הוא מצבי ומשתנה תדיר. כל מפקד יודע שיש לו אחריות, ואותה צריך לממש. האם יש מפקד אחד (כל שכן מג"ד) שחושב שכשירות היחידה ובניין הכוח בשגרה יכולה להדחק לתחתית סדר העדיפות? האם כמשלים לכותרות אפשר לומר בנוגע לאנשי קבע: שגם בעתות שגרה לעולם שירות הקבע תהיה בראש סדר העדיפות שלו לפני המשפחה? איש קבע נהנה מהזהות בין מקום העבודה ומקום השירות. האם ניתן להסיק שהמחויבות והסטנדרטים אצל אנשי קבע נובעים מכך שזה מקור פרנסתם?

מהיכרות שלי עם אנשי הקבע - המניע של רובם הוא ערכי. אפשר להניח שמחויבות מפקדי המילואים נשענת לכל הפחות על אותם ערכים כמו אנשי קבע, אך בתוספת מורכבות גדולה יותר של איזון בין משפחה, מקום עבודה וצבא. אגב, קושי זה קיים גם אצל מג"די מילואים במנמ"ש ואצל רוב מוחלט של מפקדי החטיבות בקבע שיש להם שני מפקדים שמנהלים אותם. כל איש מילואים מכיר תופעה של קצין במנמ"ש שלא הגיע לכנס משמעותי בהשתתפות של קציני המילואים הכפופים לו בגלל לו"ז חשוב אצל מפקדו השני - שלא קיבל עליו שחרור (שוב פריבילגיה השייכת רק למעסיק שנקרא צה"ל).

"מעטה מנהיגותו אינה נשענת במובהק על המשמעת הצבאית ועל השגת ציות בשיטת "שכר ועונש", אלא בעיקר על מנהיגות בלתי פורמלית"

לדעתי יש כאן שלוש טעויות:

- **משמעת צבאית שייכת גם לחיילי המילואים.** ערך המשמעת ברוח צה"ל: "החייל יפעל כמיטב יכולתו לביצוע מלא ומוצלח של הנדרש ממנו על פי הפקודות ועל פי רוחן. החייל יקפיד על מתן פקודות חוקיות בלבד, ולא יציית לפקודות בלתי חוקיות בעליל". האם יש משהו בערך המשמעת שלא שייך גם לחיילי המילואים?
 - **מנהיגות הנשענת רק על ציות בשיטת שכר ועונש לא תחזיק מעמד בשדה הקרב.** אולי ההבדל בין מפקד בסדיר ומפקד במילואים הוא שאם "ציות בשיטת שכר ועונש" לא יעבוד אצל הסדירים בשדה הקרב, אצל המילואים זה לא יעבוד גם בשגרה.
 - **מנהיגות המג"ד היא פורמלית.** מפקד ביחידת מילואים פורמלית נותן פקודות פורמליות וביחידתו יש משמעת צבאית. הוא בונה את מנהיגותו באופן פורמלי כדי לרכוש את אמון חייליו ויחד יחידה כשירה, מוכנה ומסוגלת לכל משימה. אסור שנתבלבל בין מנהיגות לתרגילי מנהיגות, בין מה שנראה "בלתי פורמליות" ובין חשיבה עצמאית והאומץ להביע דעה הן אצל המפקדים ואצל החיילים. תכונה זו מאפיינת מילואים וחסרה במערך הסדיר.
- חייל (ובמיוחד) מפקד מילואים בחרו לשרת מתוך השליחות. מה שנראה לפעמים בעיני איש סדיר כחוסר משמעת, לרוב מהווה התגלמות המעורבות, היוזמה והשקידה של המילואימניקים = אחריות, כפי שממוגדרת ברוח צה"ל: החייל יראה עצמו שותף פעיל בהגנה על ביטחון המדינה, אזרחיה ותושביה. החייל יפעל תוך גילוי מתמיד של מעורבות, יוזמה ושקידה, בשיקול דעת ובמסגרת סמכותו, כשהוא נכון לשאת באחריות לתוצאות פעולותיו. המעורבות והיוזמה מעמידים אתגר בעיני המפקד (הסדיר והמילואים כאחד), אבל לרוב הם מגיעים ממקום של שליחות ורצון לתת משמעות לעובדה שהם יצאו מהבית לאימון או לתעסוקה מבצעית כדי לשרת את המדינה.
- אסטרטגיית צה"ל מגדירה את מערך המילואים כ"נדבך מרכזי של בתפיסת הביטחון של מדינת ישראל", וביחד עם מערך הסדיר מהווים מערכת מבצעית אחת. בשנים האחרונות הולכת וגוברת מגמות העירוב בין שני מערכים אלה. כדי למצות את היתרונות של המשאב האנושי בצה"ל בסוגי השירות השונים (חובה קבע ומילואים) יש להבין לעומק את המאפיינים הייחודיים של כל מערך ולבנות את החיבורים המתאימים. במקום לחפש להחליף מג"דים במילואים במג"די מנמ"ש, עדיף להשקיע מאמצים בפרקטיקות לשמור ולפתח את רכיב המומחיות הצבאית כחלק מהמקצוענות הצבאית, כדי לא לאבד את תרומת ההון האנושי של המג"דים ומפקדים בכירים אחרים ממערך המילואים.

אסטרטגיית הביטחון הלאומי של בח'רין, ומשמעות ההסכם המתגבש למערכת הביטחון של ישראל

רס"ן (מיל') שי קיוויתי, מ"פ בחטיבה 7, בוגר תוכנית תלפיות ותוכנית לימודי מדיניות
ציבורית בהרווארד 17.09.2020

בחרין הסכמי אברהם ביטחון לאומי

ההסכם עם בח'רין טומן בחובו שיתופי פעולה אדירים, שבכוחם לחזק את ביטחון ישראל שנים קדימה, ובעיקר מהווה התפתחות חיובית ביותר במזרח התיכון, במיוחד במישור המאבק מול איראן

כל מי שמעוניין להבין את הדינמיקה של המזרח התיכון, חייב להתחיל בחלוקה של המזרח התיכון לשני הזרמים הבולטים באסלאם - השיעי והסוני - שנפרדו לפני מאות שנים ונמצאים עד היום במאבק עקוב מדם.¹ בראש הזרמים עומדות שתיים - איראן וסעודיה - כאשר מדינות ערביות רבות מכילות אזרחים משני הזרמים, אבל מעטות המדינות שנמצאות בליבת המאבק האזורי כמו בח'רין.² ההסכם שנחתם בין ישראל ובח'רין יכול לקדם באופן משמעותי את אסטרטגיית הביטחון הלאומי של בח'רין, אבל גם כולל בתוכו פוטנציאל אדיר לצה"ל ולקהילת המודיעין הישראלית.

מיצרי הורמוז

על מיקום גיאואסטרטגי ובריתות אזוריות וגלובליות

במשך שנים רבות נמצאת בחרין בלב המאבק הדתי בעולם האסלאמי, כאשר עד המאה ה־18 הייתה בכלל חלק מאיראן.³ בחרין, המדינה החמישית בצפיפותה בעולם, כוללת 1.7 מיליון אזרחים, שמעל 70% מהם מוסלמים, רובם שיעים.⁴ עם זאת, משפחת אל־חליפה השולטת באי משתייכת לזרם הסוני, כך שהמדינה בחרה בצד שכולל את סעודיה, האמירויות, מצרים ועוד. ב־1981 ניסה "החזית האסלאמית לשחרור בחרין", ארגון שיעי שנתמך על־ידי איראן, לבצע הפיכה, שנכשלה.⁵ על כן, בחרין עושה כל שביכולתה כדי להילחם בהשפעה האיראנית האזורית ובאסטרטגיית הגרורות שלה, שגורסת שיש לתמוך באוכלוסיות שיעיות במזרח התיכון כדי לבנות בסיסי השפעה שיעיים באזור כגון ארגון חזבאללה.

בחרין גם נמצאת במיקום גיאואסטרטגי קריטי.⁶ האי שולט על חלק נכבד ממיצרי הורמוז והמפרץ הפרסי, שמהווים את הציר שדרכו רוב מדינות המפרץ מייצאות נפט וסחורות אחרות לעולם. כמדינה קטנה שמוקפת באויבים גדולים, בחרין הבינה שהיא חייבת גיבוי של מעצמות חיצוניות כחלק אינהרנטי מאסטרטגיית הביטחון הלאומי שלה, אחרת תיהפך לכלי במשחק הגיאופוליטי. (הדבר אופייני למדינות קטנות רבות כמו ישראל, טייוואן וסינגפור).⁷ התובנה של השליטים שהמדינה יכולה להיכבש במהירות, מובילה לתפיסת ביטחון שגורסת בצורך לשמור על צבא חזק, על מערך התראה מודיעיני אמין, ובד בבד לגבש מערכת בריתות אזורית.

נוסף על הבריתות שמקיימת בחרין עם העולם הסוני, היא שומרת על קשרים רבים עם ארצות־הברית. בבחרין נמצא הבסיס של הצי החמישי של ארצות־הברית, נוסף על פיקוד מרכז של הצי האמריקני.⁸ הבסיס, שהיה בשימוש הבריטים כבר במלחמת העולם השנייה, נמצא מאז 1971 בשליטה אמריקנית. ארצות־הברית השתמשה בבסיס רבות במסגרת המלחמה בעיראק, ומשתמשת בו כעת על־מנת לממש רבות ממטרותיה במזרח התיכון. שיתוף הפעולה בין בחרין והאמריקנים בתחומי ביטחון הדוק ביותר. כאנקדוטה, שר החוץ של בחרין היה חלק מהקמפיין של ג'ימי קרטור לנשיאות ארצות־הברית ב־1980.⁹

עבד אל־טיף א־זיאני, בנימין נתניהו ודונלד טראמפ בטקס החתימה על ההסכם, 15 בספטמבר 2020

ההקשר הישראלי

ההסכם המתגבש בין בחרין וישראל טומן בחובו פוטנציאל ביטחוני ומודיעיני אדיר לשני הצדדים. היתרון הבולט ביותר הוא באספקט המודיעיני. מערך המודיעין הבחרייני אמנם אינו מפותח כמו זה של צה"ל, אולם הקרבה הגיאוגרפית לאיראן יוצרת הזדמנויות רבות בתחומי המודיעין הדיגיטלי (סיגנט), החזותי, והאנושי. מעבר לכך בחרין, שמשוועת לדעת טוב יותר מה קורה אצל אויבתה המושבעת, תשמח לקבל מידע מודיעיני מהחברה החדשה. בתמורה, ישראל מקבלת מדינה נוספת שמהווה חיץ ביטחוני בינה ובין איראן. לדוגמה, משלוח נשק ימי כגון אלה שנעצרו פעמים רבות לחופי עזה¹⁰ יוכל להיעצר עוד במיצרי הורמוז, כאשר לא ניתן להכחיש בזירה הבין־לאומית שמקורו באיראן. מעבר לכך, ישראל לא תצטרך להגן על זכותה לעצור משלוחים מסוג זה, אם הם ייעצרו על־ידי כוחות בחריינים במפרץ הפרסי, באמצעות שימוש במודיעין ישראלי. כמו כן אם איראן תצטרך להתמקד באויביה הקרובים - כמות המשאבים שתוכל להפנות לאויביה הרחוקים תקטן. יתרה מכך, ההסכם יכול לחזק את זרועות הים והאוויר הישראליות. זרוע הים, ובפרט מערך הצוללות, יוכלו לקבל גישה פשוטה יותר למפרץ הורמוז ולמפרץ הפרסי, וכיסוי איסופי טוב יותר של הזירה האיראנית. עצם קיום הבסיס האמריקני של הצי החמישי בבחרין, שכולל מסלולי נחיתה ואמצעי תדלוק למטוסים מדגמים אמריקניים, מהווה גם הוא פוטנציאל לשיתוף פעולה עם זרוע האוויר הישראלית. שיתוף פעולה מסוג זה אמנם נראה רחוק יותר, אולם עם קצב השינוי במזרח התיכון לא מן הנמנע שבעתיד הלא רחוק נוכל לראות שיתופי פעולה ביטחוניים מובהקים.

ההסכם עם בחרין טומן בחובו שיתופי פעולה אדירים, שבכוחם לחזק את ביטחון ישראל שנים קדימה, ובעיקר מהווה התפתחות חיובית ביותר במזרח התיכון, במיוחד במישור המאבק מול איראן.

הערות

[1] Sara Pruitt, "Islam's Sunni-Shia Divide, explained", **History**, 31 July, 2019

[2] Dr Simon Mabon, "Bahrain: The epicentre of the Saudi-Iranian rivalry?", **The Foreign Policy Centre**, 12 November 2018

[3] Eric Andrew McCoy, **Iranians in Bahrain and the United Arab Emirates: Migration, Minorities, and Identities in the Persian Gulf Arab States**, Umi Dissertation Publishing, Proquest, 2008, p. 73

[4] <https://worldpopulationreview.com/countries/bahrain-population>

[5] John Vinocur, "1981 Plot in Bahrain linked to Iranian", **New York Times**, 25 July 1982

[6] worldview.stratfor.com/region/middle-east-and-north-africa/bahrain

Zivile Marija Vaicekauskaite, "Security Strategies of small states in a changing world", Journal on Baltic [7]
Security, 29 December 2017

www.cnic.navy.mil/regions/cnreura/cenr/installations/nsa_bahrain.html [8]

www.berlinglobal.org/index.php?bahrain [9]

Ruth Eglash, Israel says it stopped Iranian arms shipment destined for Gaza Strip", **The Washington Post**, [10]
.5 March 2014

הים האדום - בסבך יריבויות צולבות

ד"ר יואל גוז'נסקי, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) בתל-אביב. תחום המומחיות שלו הוא מדינות המפרץ הערבי
 דניאל ראקוב, עמית מחקר במכון למחקרי ביטחון לאומי (INSS) בתל אביב. מתמחה באסטרטגיה הרוסית ובמעורבות המעצמות במזרח התיכון
 21.09.2020

הים האדום ג'יבוטי סין מזרח תיכון יחסים בין לאומיים מאע"מ רוסיה

השינויים שחלו באזור הים האדום במהלך העשור האחרון הביאו את הזירה לחוסר יציבות ולהתערבותם של כוחות חיצוניים, גלובליים ומהמזרח התיכון. גם לישראל אינטרסים במרחב ים סוף, ובעוד שהיא חותרת להסכמי שלום מול מדינות האזור, מומלץ כי תימנע מנקיטת עמדה בסכסוכים שאינה צד בהם

בסיס הצבא העממי הסיני בג'יבוטי. צילום: ImageSat International - ISI

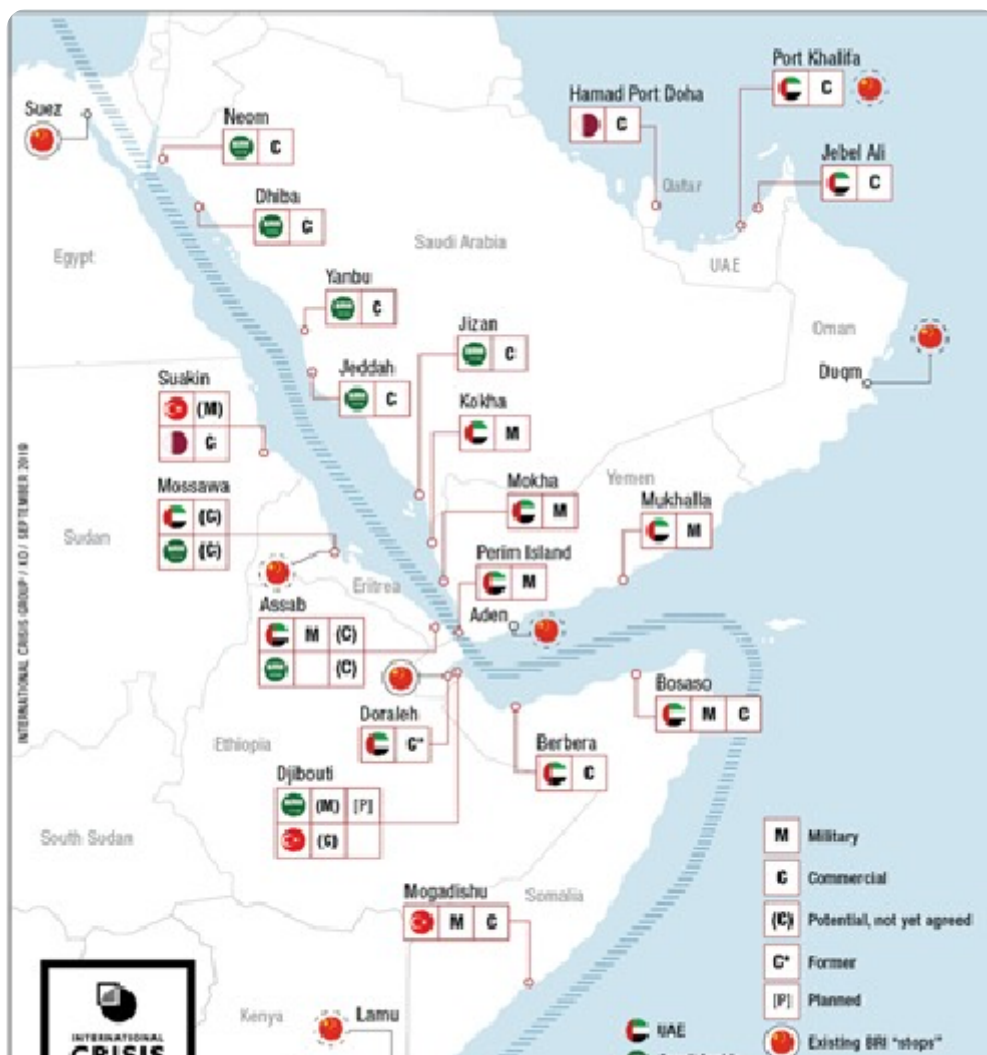
הסביבה האסטרטגית של אזור הים האדום חווה שינוי מהיר במהלך העשור האחרון. זאת, כתוצאה מתחרות ומהתעצמות צבאית מוגברת של מדינות המזרח התיכון¹ והמעצמות הגלובליות.² מצד אחד, המעורבות החיצונית העולה הגיעה לנוכח הבעיות במרחב זה, שהתבטאו בחוסר היציבות, במצב השברירי ובעוני הקיצוני בסומליה, בסודאן ובתימן. התנאים אפשרו לתנועות אסלאמיסטיות קיצוניות, לרבות דאעש, א-שבאב, הח'ותים ואל-קאעדה, להכות שורש ולהתבסס. מצד שני, אפריקה מספקת הזדמנויות כלכליות כבירות שמושכות השקעות ונוכחות צבאית של השחקנים החיצוניים הללו. תהליכים אלה משפיעים גם על האינטרסים ועל מרחב הפעולה של ישראל.

אזור הים האדום, שמשתרע מקרן אפריקה ועד מפרץ עדן, הוא בעל חשיבות כלכלית עצומה עבור הכלכלה העולמית. המדובר בעורק ראשי של נתיבי מסחר (שהוערכו טרם משבר הקורונה בסך 700 מיליארד דולרים בשנה) בין הים התיכון והאוקיינוס ההודי. מיצר באב אל-מנדב בדרום ותעלת סואץ בצפון מהווים נקודות תורפה ימיות,³ שלעיתים מושכות "עושי צרות" (פיראטים, טרוריסטים ושחקנים מדינתיים מסוכנים). חוף הים האדום, נמליו ונתיבי המים הם מקורות ראשיים של מסחר והכנסה עבור מדינות החוף, שרובן (מלבד ערב הסעודית וישראל) נחשבות למדינות העניות ביותר בעולם, וככאלה שרויות בקונפליקטים אלימים וארוכים. חרף חשיבותו, רק בשנים האחרונות גוברת ההתייחסות לאגן הים האדום כמערכת גיאואסטרטגית ייחודית.

לעתים קרובות האזור "נפל בין הכיסאות" של החלוקות הגיאוגרפיות של הביורוקרטיות בעולם - בין אפריקה ובין המזרח התיכון. במאמר זה נבחן את הזיקות ההדדיות בין היריבויות הגלובליות והמזרח־תיכוניות, כפי שהן מוקרנות למרחב הים האדום, וכיצד הדבר משפיע על האינטרסים של ישראל.

הממד הגלובלי-בין־מעצמתי

ההתעניינות הבין־לאומית באזור הים האדום עלתה וירדה במהלך השנים. במהלך המלחמה הקרה, הסובייטים, בעודם מפזרים הבטחות על קדמה וסוציאליזם, למעשה סיפקו משאבים צבאיים וכלכליים משמעותיים למשטרים של מדינות חדשות בעלות אופי לוחמני שקמו לאחר תהליכי הדה־קולוניזציה, כדי שאלה תילחמנה האחת בשנייה (בעיקר סומליה, אתיופיה ודרום תימן).⁴ ארצות־הברית, בתגובה, העניקה תמיכה ליריבים של "לקוחות" הסובייטים. בשנות ה־80 המאוחרות, לאחר שהאמריקנים חדלו להתעניין באזור, החלה התפוררות של המשטר בסומליה, פרצה המלחמה הארוכה בין אריתריאה ואתיופיה והתעצמו הסכסוכים הפנימיים בסודאן ובתימן. בתחילה, הדבר אילץ את ארצות־הברית לשחק תפקיד אקטיבי יותר בסומליה, שזכור בעיקר בזכות התקרית "בלאק הוק דאון" (והסרט ההוליוודי המתבסס עליה), שהביאה לפינוי החיילים האמריקנים מהמדינה ב־1994.⁵

התבססות סינית ושל שחקני חוץ מזרח־תיכוניים במרחב

הפיראטיות והטרור השיבו את האזור לאור הזרקורים של הפוליטיקה הבין־לאומית בשנות ה־2000. ארצות־הברית, האירופים, רוסיה, סין ואחרות הגבירו את פעילות ספינות המלחמה שלהן במרחב במטרה להילחם בטרוריסטים ובפיראטים, מה שיצר צורך מוגבר בבסיסי קבע ימיים בו. האג'נדה האמריקנית באזור הים האדום די צרה; מטרתה כוללת מאבק בטרוריסטים בסומליה ובתימן ומניעת הפיראטיות. נוסף על כך, ארצות־הברית שמה לה למטרה להילחם בהשפעה האיראנית, ולאחרונה אף פועלת לשלול הזדמנויות מסין ומרוסיה, כחלק מהתחרות בין המעצמות.⁶ אומנם וושינגטון פועלת באופן מזדמן להפחתת מתחים בין השחקנים המקומיים,⁷ אולם היא אינה מצליחה לרסן את המאבקים בין בעלות־הברית השונות שלה מהמזרח

התיכון המוקרנים בעוצמה למרחב. בסיס "חיל הים של צבא השחרור העממי של סין" בג'בוטי שנחנך באוגוסט 2017,⁸ ממותג על-ידי בייג'ין כמרכז לוגיסטי שכוון לתמוך במשימות שמירת שלום בחסות האו"ם, הגשת סיוע הומניטרי ומניעת פיראטיות - באפריקה, בים האדום ובמפרץ עדן.

בעוד סוגי פעולות אלה פחתו מאז,⁹ הרכב הכוח של הבסיס הסיני מרמז על טווח רחב יותר של משימות עתידיות פוטנציאליות, בין היתר משימות של כוחות מיוחדים, לוחמה אלקטרונית ולוחמת סייבר. בהיותו הבסיס הפעיל היחיד של חיל הים הסיני הרחק ממדינת האם, הוא מעורר דאגה בקרב האמריקנים שחושדים שהוא נועד להדגים את הרובד הצבאי של "יוזמת החגורה והדרך" של סין. הכוונות הצבאיות האגרסיביות שמיוחסות על-ידי האמריקנים לסינים בחלק זה של העולם טרם עמדו למבחן. אף על פי כן, הדרישה מן השחקנים האזוריים לבחור צד בין ארצות-הברית ובין סין גוברת ומוסיפה לחצים, עם פוטנציאל לפגוע באינטרסים אמריקניים (בראייה ארוכת טווח).¹⁰

פיראטים סומלים חמושים מחזיקים על הסיפון בצוותה של אוניית הדיג הסינית "טיאני 8", 17 בנובמבר 2008

נוסף על סין, ארצות-הברית רואה באור שלילי את המאמצים של רוסיה בשנים האחרונות לחזק את השפעתה באפריקה. למרות המשאבים הפיננסיים המוגבלים שלה, מוסקבה מצליחה לבסס קשרים מהותיים עם מדינות היבשת באמצעות עסקאות נשק, תמיכה פוליטית במשטרים מקומיים וחקר המשאבים הטבעיים.¹¹ הים האדום ומפרץ עדן מייצרים רצף טבעי בין שאיפתה של מוסקבה לרכוש מחדש השפעה במזרח התיכון ובין "הקמפיין האפריקני" המחודש שלה.¹² בשנים האחרונות יש דיווחים רבים על כך שגם הרוסים מתאמצים להשיג בסיס צבאי באזור.¹³ ב-2017 הציע מפקד צי הים השחור הרוסי, אדמירל אלכסנדר ויטקו, לשקול הצבה של כוח בן שלוש ספינות מבין ספינות הצי שלו, על בסיס קבוע במרחב הים האדום או הים הערבי - כווקטור עתידי להתרחבות תחומי האחריות של הצי שתחת אחריותו.¹⁴ נדמה כי ארצות-הברית נעדרת אסטרטגיה ברורה לאזור, ומתקשה לסנכרן בין מהלכיה באפריקה, במזרח התיכון ובממד הגלובלי.¹⁵ המדיניות האמריקנית בנוגע לאפריקה נכרכת במאבק הפוליטי בווישינגטון.¹⁶ האפיזודה האחרונה בהקשר זה הייתה הנחיית הפנטגון, כי "פיקוד אפריקה" של צבא ארצות-הברית (AFRICOM) יבחן את פינוי מפקדתו הראשית מגרמניה, כחלק מהניסיון של הנשיא טראמפ להעניש את גרמניה.¹⁷

הממד האזורי והמזרח תיכוני

מונרכיות המפרץ (בעיקר ערב הסעודית, איחוד האמירויות וקטר) וטורקיה הגבירו את פעילותן באפריקה במהלך העשור האחרון. תחילה הן פילסו את דרכן באמצעות "מזוודות של כסף" - כאשר תיווכו בין צדדים שונים בסכסוכים מקומיים על-ידי הבטחת סיוע והשקעות במסגרת "הסדרי השלום";¹⁸ ובמקביל פעלו להבטיח לעצמן זכויות בתחום ההתבססות הצבאית והפיתוח הכלכלי. איראן פעלה אף היא להשיג לעצמה מאחזים צבאיים לאורך נתיבי השיט של אזור הים האדום, כמנופי לחץ נגד ארצות-הברית ומונרכיות המפרץ. טהראן עודנה פועלת בהיגיון זה, בעיקר באמצעות הח'ותים בתימן,¹⁹ אולם נהדפה מסודאן בזכות הלחץ הסעודי עוד בטרם הפלת משטר בשיר. האיבה הגוברת בין המעצמות האזוריות מהמזרח התיכון, תורמת לחוסר יציבות נוסף באזור הים האדום בשנים האחרונות. הברית הטורקית-קטרית מתחרה על השפעה מול מצרים, מאע"מ (מדינת האמירויות הערביות המאוחדת) וערב הסעודית. חניכת סכר "התחייה" במקטע האתיופי של הנילוס הביאה להסלמה במתחים בין אדיס אבבה, קהיר וחרטום.²⁰ המלחמה העקיפה בין ערב הסעודית ואיראן בתוך תימן לא הצליחה להביא להפסקת אש, אך יצרה פיצול חדש בקואליציה נגד הח'ותים.²¹

העימות של קואליציית ערב הסעודית, מצרים ומאע"מ מול טורקיה וקטר מסלים באפריקה בשנה האחרונה, כאשר מאע"מ האשימה את המנהיג הטורקי רג'יפ טאאפ ארדואן בכך שהוא שואף להחיות את הח'ליפות העות'מאנית, ובהיותו בעל "אשליות קולוניאליסטיות" בעולם הערבי.²² מלחמת הפרוקסי ביניהם בלוב מחייבת את שחקני אגן הים האדום לנקוט עמדה, ולעתים להתערב. לדוגמה, הממשלה החדשה בסודאן נאבקה בניסיונות טורקיים לגייס שכירי חרב סודאנים מקרב תנועת "האחים המוסלמים" למיליציות פרו-טורקיות בלוב.²³ העיתון הכלכלי האמירתי "ערב דיילי", מותח בחודשים האחרונים ביקורת קשה על טורקיה, ומתאר אותה כמנסה להתערב גם בתימן. ההאשמה נובעת בייחוד מכך שטורקיה תומכת במפלגת "אל-אסלאם" אשר מסונפת ל"אחים המוסלמים". מצרים בגיבוי מאע"מ מחזקת את נוכחותה הצבאית בים האדום. בינואר 2020 החל לפעול בסיס צבאי אווירי וימי עצום ממדים, בעיירה ברניס בדרום המדינה לחופי הים האדום. הבסיס, שתואר על-ידי המצרים כגדול ביותר במזרח התיכון (שטחו מתפרס על כ-600 קמ"ר), נבנה בתמיכת מאע"מ ונחנך על-ידי הנשיא המצרי עבד אל-פתח א-סיסי בנוכחות נסיך הכתר האמירתי מחמד בן זאיד.²⁴ במקביל, עולים בתקשורת דיווחים כי מצרים שוקלת בניית בסיסים גם בקרן אפריקה - בסומלילנד²⁵ או באריתריאה,²⁶ למורת רוחה של אתיופיה. נוסף על כך, למאע"מ בסיסים בנמלי אריתריאה,²⁷ באזורים היבשתיים של תימן²⁸ ובחודשים האחרונים השתלטה על האי התימני סוקוטרה.²⁹

סכר התחייה באתיופיה

הניסיון ליצור מסגרת לשיתוף פעולה אזורי באגן הים האדום מונע אף הוא על-ידי דינמיקות תחרותיות.³⁰ בינואר 2020 נוסד "המועצה של מדינות ערב ואפריקה שגובלת בים האדום ובמפרץ עדן", לאחר מאמצים דיפלומטיים אינטנסיביים שהשקיעה ערב הסעודית. מאז לא עלה בידי הארגון לשמש גוף יעיל לשיתופי פעולה. למרות שהרעיון המקורי היה לקדם שיתוף פעולה בענייני כלכלה, תרבות וסביבה, בערב הסעודית חתרו להתמקד מחדש דווקא בנושאים הפוליטיים והביטחוניים שעל סדר היום. הגדרה צרה של "מדינות חוף" המעיטה בערכם של בעלי עניין חשובים, וכנראה החריגה אותם בכוונה. אלה כוללים את אתיופיה, אבל גם את פונטלנד וסומלילנד. עצם הכנסתה לארגון של סומליה (משטר שאינו שולט ברוב שטח המדינה, ונתמך על-ידי טורקיה וקטר), מעיבה על היכולת להגיע למטרות משותפות עם המחנה הפרו־סעודי.

נמל התעופה הבינלאומי בבוסאסו, פונטלנד

הזיקות בין התחרויות

בעשור האחרון אתיופיה, ג'יבוטי, מצרים והחבלים הסומליים העצמאיים הלכה למעשה - סומלילנד ופונטלנד - הצליחו לתעל את תשומת הלב הבינלאומית לטובת חיזוק כלכלותיהן ואיתנותן הצבאית. עם זאת, השחקנים החיצוניים שהגבירו מעורבותם במרחב פועלים לקדם בו אג'נדות עצמאיות, שכלל אינן קשורות לבעיותיו הפנימיות. וכך, הסיוע הכלכלי, הפוליטי והצבאי, המוענק על ידי השחקנים החיצוניים לאזור הולך ומתברר כ"חיבוק דב", המרצף את מרחב הים האדום בפסיפס של יריבויות מקומיות, מזרח-תיכוניות וגלובליות. ההיסטוריה של המרחב מלמדת, שבעוד מנהיגיו האמינו ביכולתם להרוויח ממאבק בין הכוחות החיצוניים, שביקשו להתבסס לחופי הים האדום, הם התקשו בסופו של יום לתמרן את השחקנים הזרים החזקים, ושילמו על כך מחיר אישי ולאומי יקר.

המגמות האסטרטגיות הנוכחיות באזור הים האדום מערערות את היציבות הביטחונית, ומעכבות את הפיתוח החברתי-כלכלי של הישויות הפוליטיות השבריריות באזור. כלכלות חצי האי ערב ואפריקה נפגעו קשות בעקבות מגפת הקורונה,³¹ שצמצמה את המסחר הבינלאומי שעובר דרך הים האדום. בצל משבר הקורונה היריבויות הבינלאומיות ובין המחנות במזרח התיכון רק מחריפות. התחרויות האסטרטגיות בים האדום ברובד הבינלאומיות ומעצמיות וברובד האזורי מזרח-תיכוני קשורות זו בזו. מאז ימי ממשל ברק אובאמה, ארצות-הברית ניסתה להקטין את טביעת הרגל העולמית שלה, וציפתה שבנות בריתה ברחבי העולם ישחקו תפקיד מהותי יותר בביטחון האזורי. בימי ממשל דונלד טראמפ, היעדר המנהיגות של וושינגטון במזרח התיכון ובאפריקה החריף את מאבקי ההשפעה הבלתי נלאים בין בנות הברית השונות של ארצות-הברית.

ארצות-הברית נוטה לנתח את המרחב בעיקר דרך הפרדיגמה של תחרות בין המעצמות, בעודה מנסה לבלום את ההשפעה הגוברת של סין ורוסיה, ולפיכך פועלת לדחוק הצידה את בעיותיהם של השחקנים האזוריים. עם זאת, הים האדום אינו אזור מרכזי שבו מתרחשת תחרות אסטרטגית,³² ובעתיד הנראה לעין העליונות הצבאית האמריקנית באזור תישאר מכרעת. בייג'ין צועדת את צעדיה הראשונים בכל הקשור להקרנת עוצמה למרחקים ארוכים ואילו רוסיה, בשל חולשתה הכלכלית והיעדר עניינה בהתחייבויות יקרות, מתקשה לשחק תפקיד צבאי-מדיני חשוב ביבשת. אזור הים האדום ומפרץ עדן הוא דוגמה נוספת לליקויים של מדיניות "ההנהגה מאחור" המיוחסת לממשל אובאמה, או מדיניות "אמריקה קודם" של ממשל טראמפ. על רקע זה מתרבות בחודשים האחרונים הקריאות בקרב מכוני המחקר בושינגטון, כי הממשל הבא בארצות-הברית יגבש מדיניות קוהרנטית יותר בנוגע לזירת הים האדום. בראייתנו, ראוי שבמוקד אותה

מדיניות יעמדו שיקום המנהיגות של ארצות־הברית, פעילות פרו־אקטיבית להגבלת התחרות בין בנות בריתה המזרח־תיכוניות, לצד מעקב אחר כוונותיהן העתידיות של בייג'ין ומוסקווה.

טקס חתימת הסכמי הנורמליזציה בין ישראל לבחריין ואיחוד האמירויות הערביות בבית הלבן, 15 בספטמבר 2020

הזווית הישראלית

גם לישראל אינטרסים כבדי משקל במרחב ים סוף, מאחר שחלק ניכר מהמסחר שלה עם הודו והמזרח הרחוק מתנהל בנתיבי השיט העוברים בו. איראן ושלוחיה ביקשו להתבסס לאורך נתיבי שיט אלה, בין היתר כדי לקדם הברחות נשק לידי אויביה של ישראל ולפתח יכולת לפגוע בספינותיה.³³ בתגובה, ישראל הרחיבה בעשור האחרון את פעילותה באגן הים האדום.³⁴ כמו כן, לישראל אינטרסים להרחיב את יחסי השלום עם מדינות המרחב, שרובן אינן מקיימות עימה יחסים דיפלומטיים, נוסף על עניינה להרחיב שיתופי פעולה עם מדינות אפריקה. על רקע הסכמי השלום עם מאע"מ ובחריין הועלו אפשרויות לכינון יחסים בין ישראל ובין ערב הסעודית או סודאן, אך לפי שעה העניין לא התממש. גם ישראל נדרשת לאסטרטגיה לאומית בהירה יותר ביחס למרחב.³⁵ עליה להגדיר את האינטרסים שלה בים סוף, ולבחון האם המדיניות הנוכחית שלה משרתת אינטרסים אלה. עליה לזהות צדדים בעלי עניין בשיתוף פעולה ממדינות ים סוף, כמו גם הזדמנויות ואיומים הנובעים מהנוכחות הגוברת של גורמים שונים בזירה, חלקם חדשים. יש לשקול מנגנוני שיתוף פעולה, כולל מניעת הברחות נשק, ולהציע אותם באופן ישיר ועקיף לגורמים הרלוונטיים.

סביבת הפעולה של ישראל מול מרחב ים סוף מעוצבת גם היא באמצעות יריבויות צולבות. עד כה, היא התנהלה בתבונה על־ידי שימור פרופיל נמוך ונייטרליות בעמדותיה המוצהרות ביחס לסכסוכים במרחב (מלבד הקריאות לדחיקת הנוכחות האיראנית ממנו). על־מנת להותיר בידיה מרחב לניצול הזדמנויות, נכון שתמשיך לדבוק בגישה פומבית זאת הן ביחס לעימות המצרי-סודאני-אתיופיה³⁶ ומאבקים נוספים באפריקה, הן ביחס למאבקי הכוחות בין השחקנים המזרח־תיכוניים והן בנוגע לתחרות בין המעצמות במרחב. בהקשר הנוכחי, חשוב, כי גם בחתירתה להרחיב את הסכמי השלום מול מדינות האזור, תימנע מנקיטת עמדה בסכסוכים שאינה צד בהם.

- Omar S. Mahmood, "The Middle East's Complicated Engagement in the Horn of Africa", **United State Institute of Peace**, 28 January 2020 [1]
- .Zach Vertin, "Great Power Rivalry in the Red Sea", **Brookings**, June 2020 [2]
- The Bab El-Mandeb Strait is a Strategic Route for Oil and Natural Gas Shipments", **U.S Energy Information Administration**, 27 August 2019 [3]
- Samuel Ramani, "Engaged Opportunism - Russia's Role in the Horn of Africa", **Foreign Policy Research Institute**, July 2, 2020 [4]
- Douglas Delaney, "Cutting, Running, or Otherwise? The US Decision To Withdraw from Somalia", **Small Wars & Insurgencies**, Vol. 15 (2004), 28-46 [5]
- .Vertin, June 2020 [6]
- .Somalia-Somaliland: A Halting Embrace of Dialogue", **International Crisis Group**, 6 August 2020" [7]
- .Ben Blanchard, "China Formally Opens First Overseas Military Base in Djibouti", **Reuters**, 1 August 2017 [8]
- .Jean-Pierre Cabesten, "China's Djibouti Naval Base Increasing Its Power", **East Asia Forum**, 16 May 2020 [9]
- China's Impact on Conflict Dynamics in the Red Sea Arena", **United States Institution of Peace**, April" [10]
.2020
- .Samuel Ramani, "Engaged Opportunism – Russia's Role in the Horn of Africa", **FPRI**, 2 July 2020 [11]
- Anna Borshchevskaya, "Russian Moves in the Gulf and Africa Have a Common Goal," **The Washington Institute**, 28 March 2019 [12]
- .Oliver Towfigh Nia, "Russia Building Military Bases in Africa: Report", **Anadolu Agency**, 4 August 2020 [13]
- A. Vitko, "Chernomorskiy Flot: Faktor rasshireniya boyevykh vozmozhnostey v zone otvetstvennosti", [14]
Voyennaya Mysl, July 2017 - <https://vm.ric.mil.ru/upload/site178/JmJ0gSBZ1.pdf>
- Red Sea Rising: Peace and Security in the Horn of Africa and the Middle East", **United States Institute of Peace**, 18 January 2020 [15]
- Robbie Gramer, "U.S Congress Moves To Restrain Pentagon Over Africa Drawdown Plans", **FP**, 4 March 2020 [16]
- Zero Hedge, "US Africa Command Ordered To Leave Germany as Part of Troop Draw Down Fallout", **Info Wars**, 1 August 2020 [17]
- .Mahmood, 28 January 2020 [18]
- Giorgio Cafiero & Corrado Cok, "Understanding Iranian Influence in the Horn of Africa", **Inside Arabia**, 5 August 2020; Ahmed Askar, "The Growing Relationship between Iran and Al-Shabab Movement in Somalia: Motives and Potential Consequences, Emirates Policy Center", **EPC**, 28 July 2020 [19]
- אופיר וינטר ואשר לובצקי, "מצרים ואתיופיה במסלול התנגשות: היכן ניצבת ישראל?", עדכן אסטרטגי, גיליון 4, אוקטובר 2020 [20]
- Fawaz Salman & Mohammed Mukashaf, "Aden Attack Exposes splits in Yemen's Anti-Houthi Alliance", **Reuters**, 6 August 2019 [21]
- Raul Redondo, "United Arab Emirates Denounces Turkey's Unacceptable Behavior in Libya", **Atalayar**, 1 July 2020 [22]
- Irina Tsukerman, "Battleground Africa: The Muslim Brotherhood's Next Frontier," **The Begin-Sadat Center for Strategic Studies**, 6 August 2020 [23]
- .Sheikh Mohamed Bin Zayed Attends Military Base Opening in Egypt", **The National**, 15 January 2020" [24]
- Alaa Omran, "Ethiopia Angered by Egypt's Alleged Plan To Establish Military Base in Somaliland", **AL-MONITOR**, 12 August 2020 [25]
- Plaut Martin, "As it moves closer to Eritrea, Egypt eyes military base on Nora island", **Eritrea Hub**, 16 March 2020 [26]
- Eritrea-Assab", Global Security - <https://www.globalsecurity.org/military/world/eritrea/assab.htm>" [27]
- Al Jazeera English**, "Why Are So Many Countries expanding their Presence in the Red Sea", 28 December 2017 [28]

- Hashem Ahelbarra, "Yemen: UAE-Backed Separatists Take Control of Socotra", **Al Jazeera**, 22 June 2020. [29]
- Laura Angela Bagnetto, "New Red Sea Alliance Launched by Saudi Arabia, But Excludes Key Players", **Rfi**, 1 January 2020. [30]
- Robin Wright, "Can the Middle East Recover from the Corona virus and Collapsing Oil Prices?", **The New Yorker**, 8 May 2020. [31]
- .Vertin, June 2020 [32]
- יואל גוז'נסקי ועודד ערן, "הים האדום: זירת עניין חדשה-ישנה", **מבט על**, גיליון 1067, 12 ביוני 2018. [33]
- גילי כהן, "צה"ל השתלט על אונייה בים האדום שהובילה טילים מאיראן לרצועת עזה", **הארץ**, 5 במרס 2014. [34]
- שאול חורב (עורך), "הערכה אסטרטגית ימית רבתי לישראל 2018-2019", המרכז לחקר מדיניות ואסטרטגיה ימית, אוני' חיפה, ינואר 2019, עמ' 35. [35]
- וינטר ולובצקי, אוקטובר 2020. [36]

הטנק - נשק התקפה

סא"ל (מיל') ד"ר דותן דרוק, יועץ תו"ל בקתדרה ללימודי צבא במכללות
הצבאיות 22.09.2020

שריון הבקעה סלוקי

הטנק הוא יצור התקפי, המביא לידי ביטוי בצורה הטובה ביותר את משמעותו של התמרון. יש לחזק את תפיסת ההפעלה הכוללת תמרון משוריין וממוכן לעומק מערכי האויב, ערעור היערכותו, שיבוש שיטת פעולתו, חשיפתו כדי להשמידו ולהביא להכרעתו בכל מרחב בו פועלים כוחותינו

עדו הכט, ההבקעה המערכתית
בחשיבה הצבאית הגרמנית 1945-
1870, מערכות, תל-אביב, 1999.

עיון בתפקידו של הטנק במלחמת העולם הראשונה ובעיקר בתפיסות להפעלתו בשנים שבין מלחמות העולם,¹ מראה כי אחד מתפקידיו העיקריים היה לפרוץ דרך מערכי ההגנה של האויב לעומק מערכיו, כאשר בעקבותיו נעים כוחות ממוכנים ורגליים המטהרים את מערכי האויב ומרחיבים את הציר שנפרץ. אחת השיטות שמציג עדו הכט בספרו **ההבקעה המערכתית** גורסת כי הגרמנים, בין שתי מלחמות העולם, רצו להבקיע מערכי אויב בשלושה דרגים של התקפה לעומק. לשיטתם, הדרגים הראשון והשני חודרים במהירות לעומק מערכי ההגנה של האויב להשמדת מפקדות, עתודות ויחידות הארטילריה, ואילו הדרג השלישי מסייע להתקפת הכוחות הרגליים שנועדה לטהר את מערכי האויב. שיטה זאת, בשינויים קוסמטיים בלבד, הייתה נחלתם של צבאות רבים. עיקרה - הבאת עוצמת שריון בחזית צרה יחסית, המאפשרת לחדור לעומק מערך ההגנה של האויב ולהביא למיטוטו. מאז אותם הימים חל שיפור באופן משמעותי ביכולותיהם של הטנקים, בהן יכולות עבירות בסוגי שטחים שונים, יכולות אש ומיגון לכלי ולצוותו. עם זאת, גם אמצעי הלחימה נגד טנקים השתפרו, ובתחרות שבין המיגון ובין הטיל - יגבר, בסיומו של כל שלב התפתחות, הטיל. זאת, הודות ליכולות הטכנולוגיות והכלכליות לשכלל את טכנולוגיות הטיל באופן מהיר יותר מהאפשרות לשכלל את יכולות המיגון.

בפתחה של המאה ה-21 האויב מרבה להפעיל כוחות רגליים קשים לאיתור ולזיהוי; ומקפיד על "חתימה נמוכה" ככל האפשר לכוחותיו. שיטות לחימה אלה הצליחו, במידה מסוימת, לפגוע בכוחות השריון של צה"ל במלחמת לבנון השנייה. הצלחתו של חיזבאללה, שנבעה בין היתר מחוסר מיומנות בהפעלת כוחות שריון ובהפעלת הטנק עצמו על-ידי הצוותים (כפי שמעיד על כך יהונתן כהן בספרו **לא הגעתי לליטאני²**), הביאה, לדעתי, לנסיגה מהותית בתפיסת הפעלת השריון בלחימה התקפית. בשנים האחרונות, לפחות בעידן שלפני מבצע "צוק איתן", נראו מערכי שיעור ומסמכים יחידתיים המורים על כך שיש להפעיל את הטנקים מעמדות,

תוך שהטנק נחשף רק לצורך ירי ומיד שבת במהירות למחסה. ניתן לכנות שיטה זאת הפעלת אש טנקים "מעמדות הצצה", ומייד עולה המחשבה על לוחם החי"ר המציץ מאחורי "זיג" בלוחמת שטח בנוי או מקצה שיח במרעול³ בסבך. מכאן, שההתייחסות לטנקים, במקרים רבים, היא כאל תותח שטוח מסלול המגיה מעמדה מוסתרת, יורה פגז וממהר להיחבא. אם כך הוא הדבר, הרי שזול ואף שריד יותר לעשות שימוש בחוליית טילים המונה שלושה-ארבעה לוחמים (לדוגמה, חוליות טיל הני"ט "מטיס") שיכולה לנוע בחשאי לעמדתה, להפעיל אש ולדלג לעמדה הבאה. זאת ללא שימוש בנתיבים ברורים וברי תקיפה, וללא הקמת רעש או ענן אבק שיזהה את מסלול תנועתה.

שיטה זאת להפעלת טנקים, כאילו היו תותחים לירי טילים (כפי שהיו במלחמת העולם השנייה ומעט לאחריה תותחי נ"ט או "משמידי טנקים"), אשר לניידותם אין כל משמעות ויש להסתירם בעמדות אש מן המארב - מנוגדת לתפיסת הפעלת השריון בצה"ל כפי שבאה לידי ביטוי כבר החל משנות ה-50 של המאה ה-20 ואף קודם לכן, לפחות במחשבה הצבאית שהתפתחה תוך כדי מלחמת העצמאות. דוגמה לכך ניתן למצוא בהקדמתו של חיים לסקוב לספר **אורחות שריון**, שיצא ב-1956 בתרגום לעברית על-ידי מערכות: "אין לשכוח, כמובן, שהשריון הוא היסוד המכריע של כוחות היבשה בשדה הקרב. ובתוך היסוד הזה - הטנקים הם הגורם החשוב ביותר [...] טנקים יש להפעיל במרוכז, בהפתעה ובפתאומיות - ובהתמדה - כדי שניתן יהיה להשיג הכרעה מהירה במאמץ מינימלי".⁴

במהלך השנים חלו תמורות בתפיסת הפעלת כוחות היבשה,⁵ ומאז מלחמת יום הכיפורים חלו תמורות נוספות והשריון איבד מהדרו. כך גם לאחר מלחמת לבנון הראשונה, שבה התקשו עוצבות השריון להתמודד עם האויב הפלסטיני והסורי בשטחים ההרריים בלבנון. בעיקר כאשר פעלו כמעט לבדם ללא מימוש הקרב המשולב למרות שהיו מי שטענו שעיקרון זה מומש בהצלחה.⁶ התיאורטיקן הבריטי לידל הארט כינה את אחת השיטות לפריצת קו הגנה של המגן בשם "שיטת הרוויה". השיטה גורסת כך: "מול מערך המגן מעמידים תוקפים מרובים כל כך שלא יהא בכוחו לטפל בכלם [...] עלינו לשוב ולהחיות עיקרון זה, בשעת קביעת הקווים לכוחות משוריינים לעתיד לבוא, אם רוצים אנו שיהא להם סיכוי כל שהוא לבצע מהלומות נוסח גודריאן, אם במסע תנופה ואם בתנופת נגד".⁷ גנרל פון זינגר אונד-אטרלין, בכותבו על כוחות שריון בחבל הררי באותו הפרסום,⁸ ציין כי בשל מאפייני השטח ההררי ובעיקר התייעול של הטנקים לנתיבים, נדרש להפעיל כוחות לאבטחת תנועתם של הטנקים. דבריו אלה באים לידי ביטוי בתורת הלחימה של צה"ל המפרטת את שיטת התמרון בשטחים הרריים. זו נלמדה מלקחי קרבות בשטחים הרריים במלחמת לבנון

הראשונה, דוגמת הקרבות בעין תינה ובעין זחלתא. לקחים אלה ותפעולם המשולב של כוחות החי"ר והשריון בשטחים הרריים, נלמד גם מלקחי הקרבות במלחמת לבנון השנייה, דוגמת הלחימה של חטיבה 401 בקרב הסלוקי.⁹

לעומת זאת, נראה כי במבצע "צוק איתן" הייתה פריחה מחודשת למערך השריון. הטנקים פרצו לתוך השטחים הבנויים, לעיתים הובילו את הפריצה אליהם ולחמו לצד כוחות החי"ר הרגליים והממוכנים (חלק עשו שימוש בנגמ"שים מסוג אכזרית ונמר). מפקדים במערך החי"ר טענו כי הטנק היה אמצעי הלחימה הטוב ביותר שחי"רניק רצה לידו במהלך הלחימה, הודות ליכולת הפעלת האש שלו בשטח בנוי והמיגון המאפשר לו לפעול בחופשיות רבה בתאי שטח אלה. עולה השאלה, האם גם במתארים אחרים, בעיקר בשטחים הרריים המצויים בחזית לבנון, יילחם כך השריון ויופעל על-ידי מפקדי החטיבות והאוגדות? או שאיום הטילים מטווחים רחוקים ירתיע אותם מפקדים מהפעלת השריון בצורה זו, כך שקצב הלחימה יהיה איטי ויובל על-ידי לחימת רגלים והבאת השריון בעקב? לנוכח מאפייניו של הטנק ובעיקר יכולות התמרון, הפעלת האש והמיגון שלו, הרי שתפקיד ההבקעה לעומק מערכי האויב הוא המרכזי שעליו לבצע. תפקיד נוסף המשולב ברעיון זה, הוא היכולת של כוחות משוריינים לחשוף את האויב ולשבש את אורח פעולתו, כך שייחשף לכוחותינו. כל תפקיד אחר יציב את הטנק כנשק מסייע, ולא כחלק ממערך התמרון במובנו הצר - כוחות רגליים, ממוכנים ומשוריינים. הפעלתו כנשק מסייע תבטל את היכולת להבקיע במהירות לעומק מרחב הפעולה, כך שמערך האויב במרחב מסוים יעורער וייחשף וניתן יהיה להכריעו.

הפעלתם של כוחות השריון במשולב עם כוחות רגלים וכוחות ממערכי הסיוע הקרבי, באופן שממצה את יתרונותיהם ומצמצם את חסרונותיהם בהקשר למילוי משימה צבאית והשגת הישג מבצעי מוגדר, מחייב, לרוב, את הפעלת הטנקים בקרב תנועה ולא כעמדות אש מסייעת. לכן, המלצתי היא להדגיש את אימון כוחות השריון בתמרון שמטרתו להבקיע לעומק מערך האויב, תוך הסתייעות בכוחות רגליים לצורכי אבטחה ולטיהור מערכי האויב שנפרצו וכחלק ממאמץ המביא לגילוי האויב לכוחותינו. כמובן, יידרש להפעיל את מערך סיוע ההנדסה יחד עם כוחות השריון, על-מנת להבטיח את התמרון תוך איתור מכשולים, איתור והכשרת מעקפים, התגברות על מכשולים וכדומה. כל אלה יבוצעו מן הקרקע ומן האוויר ויסייעו ליצירת תמרון מהיר ותוקפני הדורס כל כוח הניצב מולו. הטנק הוא יצור התקפי, המביא לידי ביטוי בצורה הטובה ביותר את משמעותו של התמרון - תנועה ואש להשגת עמדת יתרון על האויב. על כן יש לחזק את תפיסת ההפעלה הכוללת תמרון משוריין וממוכן לעומק מערכי האויב, ערעור היערכותו, שיבוש שיטת פעולתו, חשיפתו כדי להשמידו ולהביא להכרעתו בכל מרחב בו פועלים כוחותינו. תפיסה זו אינה טובה רק בלחימה בתוך השטח הבנוי כפי שנעשה במבצע "צוק איתן" אלא נכונה, בהתאמה כמובן, גם לחזיתות אחרות הכוללות שטחים הרריים, פתוחים ובנויים בעלי ממדים גדולים בהרבה מזה של רצועת עזה.

א. אילון, אורחות שריון, מערכות, תל-אביב, 1956, עמ' 7.

הערות

- [1] עדו הכט, **ההבקעה המערכתית בחשיבה הצבאית הגרמנית 1870-1945**, מערכות, תל־אביב, 1999.
- [2] יהונתן כהן, **לא הגעתי לליטאני**, מעריב, תל־אביב, 2006, עמ' 17.
- [3] מרעול הוא שביל צר. בדרך כלל הכוונה היא לשביל עיזים או כזה המשמש חיות בר.
- [4] א. אילון, **אורחות שריון**, מערכות, תל־אביב, 1956, עמ' 7.
- [5] אלי מיכלסון, "צה"ל הכין שיעורי בית", **מערכות** 440 (דצמבר 2011), עמ' 14-22.
- [6] יוסי פלד, "זיכרונות ולקחים ממלחמת שלום הגליל", **מערכות** 413, (יולי 2007), עמ' 52-53.
- [7] אילון, 1956, עמ' 51.
- [8] שם, עמ' 84-85.
- [9] כהן, 2006.